

Kasteelkatern

Mei - 2007 - Nummer 19 - Jaargang 9

Van de redactie

Nu in menig kasteeltuin de fruitbomen weer volop in bloei staan, presenteert de redactie van Kasteelkatern u de eerste aflevering van 2007. In deze aflevering komen tal van onderwerpen aan bod uit de wereld van kastelen en buitenplaatsen. Zowel lichtvoetige als zorgwekkende onderwerpen.

In de sfeer van het voorjaar schreef Carla Oldenburger voor ons een artikel over tuinen bij kastelen en buitenplaatsen. Inspirerend voor de lezers onder ons met groene vingers. Heel verfrissend is het artikel van Marieke Knuijt, over een negentiende-eeuwse hondenhalsband in kasteel Doorwerth.

Boeiend wetenschappelijk nieuws wordt gemeld door Leonoor van de Werk, die aanwezig was bij een conferentie in Trier georganiseerd door de Deutsche Burgenvereinigung. Voor het interview met een kasteelbewoner ging de redactie dit maal naar Limburg, waar we oog

in oog kwamen te staan met een zorgwekkende situatie op de binnenplaats van kasteel Haeren te Voerendaal. En in de rubriek Wie is Wie maakt u kennis met een van de belangrijkste activiteiten van de directeur van de NKS: bedreigde kastelen.

Het is maar een greep uit de artikelen die voor u zijn geselecteerd. Vergeet ook vooral niet om eens te kijken bij de rubriek Kasteel Culinair. Want ook nu hebben we in donkere archieven een authentiek recept voor u gevonden dat op een negentiende-eeuwse lentedag klaargemaakt moet zijn in een Nederlandse kasteelkeuken.

De redactie van Kasteelkatern wenst u veel leesplezier en een fijn voorjaar.

Robbie Dell'Aira

hoofdredeacteur Kasteelkatern

gin van de kastelenbouw in Europa onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. Wat te denken van dames als bijvoorbeeld de eigenzinnige Adela van Hamaland (ca. 950-ca. 1025), die zich als 'adela comitessa' profileerde, Jacoba van Beieren (1401-1436) die Philips van Bourgondië (1396-1467) trotseerde en Teylingen tot haar residentie koos en de diplomatieke markgravin Mathilda van Canossa (1046-1115), die haar kasteel ter beschikking stelde aan paus Gregorius VII om daar de Duitse keizer Hendrik IV bakzeil te laten halen?

Ook literaire bronnen getuigen van connecties tussen vrouwen en kastelen. Hoewel deze linken in de meeste gevallen ook weer door mannelijke auteurs gelegd zijn, weten we zeker van één vrouw die schreef over een versterking gebouwd voor en door vrouwen. De schrijfster Christine de Pisan (1464-1430), door velen beschouwd als een feministe *avant la lettre*, schreef in haar *Livre de la cité des dames* over een versterkte stad, die alle deugdzame vrouwen beschermt tegen ongefundeerde kwaadsprekerij van haar mannelijke collega's.

Meer onderzoek naar vrouwen en/in kastelen kan ons nog veel leren over het verleden. Daarbij wordt de man zeker niet langzamerhand het kasteel uitgewerkt. Eerder komt de vrouw om haar rechtmatige plaats in hetzelfde kasteel op te eisen!

Wendy Landewé

Medewerker Nederlandse Kastelenstichting

Colofon

Kasteelkatern is een uitgave van de Nederlandse Kastelenstichting en verschijnt 3 keer per jaar.

■ **Redactieadres Kasteelkatern**

Nederlandse Kastelenstichting
Markt 24
3961 BC Wijk bij Duurstede
T 0343-578995
F 0343-591403
E info@kastelen.nl
I www.kastelen.nl

■ **Hoofdredeacteur**

Drs. R. Dell'Aira

■ **Eindredeacteur**

Mevr. drs. W. Landewé

■ **Redactie**

F.P.R. de Bruin
Drs. R. Dell'Aira
Mevr. drs. W. Landewé
Mevr. drs. J.M.M. Wielinga
Mevr. K. Steenbrink M.A.

■ **Aan dit nummer werkten mee**

Prof. J.C. Bierens de Haan
Mevr. drs. M. Knuijt
Mevr. C. Oldenburger
Mevr. drs. L. van de Werk

■ **Omslag**

Anoniem tuinontwerp voor een buitenplaats.
Foto: collectie NKS.

■ **Vormgeving & Druk**

GVO grafisch bedrijf bv, Veenendaal

■ **Oplage**

2000

De NKS aanvaardt geen verantwoordelijkheid voor ingezonden stukken en behoudt zich het recht voor om ingezonden stukken zonder opgaaf van redenen te weigeren. Aan alle artikelen wordt de meeste zorg besteed, maar de ervaring heeft geleerd dat desondanks fouten niet geheel te voorkomen zijn.

Kasteelkatern is een uitgave van de NKS en wordt gratis toegezonden aan de begunstigers en relaties van de stichting.

U kunt uw reactie of artikel sturen naar hierboven genoemd adres. Mocht u teksten uit deze uitgave willen overnemen, neemt u dan contact op met de redactie.

De uiterste datum voor het opleveren van kopij voor het volgende nummer is: 15 juni 2007

De volgende uitgave van Kasteelkatern verschijnt in september 2007.

Nederlandse
Kastelenstichting

Bedreigde kastelen

De Nederlandse Kastelenstichting heeft het onderwerp bedreigde kastelen voor 2007 tot een speerpunt gemaakt. In elke aflevering van Kasteelkatern zal dan ook melding gemaakt worden van bedreigde kastelen en historische buitenplaatsen. Vanwege het grote (en helaas toenemende) aantal volgt hieronder, in verband met de beschikbare ruimte, slechts een tweetal uit de lange lijst. Voor meer informatie over de andere in behandeling zijnde dossiers verwijzen wij u naar de website van de NKS: www.kastelen.nl. Zij die niet over internet beschikken en toch de volledige lijst met beschrijving willen ontvangen, raden wij aan te bellen met het secretariaat: 0343-578995.

Hartekamp (Heemstede, Noord-Holland)

In Heemstede ligt aan de Herenweg De Hartekamp, één van de buitenplaatsen in de lange rij van buitenplaatsen in het Kennemerland. Helaas is een groot aantal van die buitenplaatsen verloren gegaan. De Hartekamp (bij velen bekend door het boek van Jhr. F.J.H.E. van Lennep, *Honderd jaar Hartekamp uit 1957*) is gebouwd door Joan Hinlopen rond 1693. Het heeft een tuin met nog laat zeventiende-eeuwse patronen, maar het overgrote deel van de tuin en het park is in de negentiende-eeuwse landschappelijke stijl. Sinds 1952 wordt de totale buitenplaats gebruikt voor opvang voor en huisvesting

■ Buitenplaats De Hartekamp bij Bennebroek. Foto: De Hartekamp Zorggroep.

van geestelijk gehandicapten. Het complex is eigendom van De Hartekamp Groep. Deze organisatie wil, met als argumenten een betere verzorging voor de cliënten en ook meer mogelijkheden om het goed te onderhouden, een deel van de grond verkopen. Het bewuste stuk grond ligt aan de voorzijde en in de directe nabijheid van het hoofdgebouw. Een projectontwikkelaar zal er, indien de plannen doorgaan, 57 woningen bouwen. Het bouwvolume daarvan zal bestaan uit drie gebouwen waarvan één 13 meter hoog. De gebouwen krijgen twee woonlagen. Via het voorontwerp-bestedingsplan tracht men (de gemeente i.s.m. de Hartekamp-Groep) het doel bereiken.

De NKS heeft bij de gemeente Heemstede tegen deze plannen, die passen binnen het ontwerp-bestedingsplan *Landgoederen en Groene gebieden*, bezwaar aangetekend. De Stichting doet dit in goed overleg met een in een stichting verenigd groot aantal bewoners en een erfgoedstichting, de stichting Bescherming Erfgoed Zuid-Kennemerland.

De bezwaren van de NKS richten zich vooral op het feit dat er kennelijk zomaar een stuk grond van een beschermd monument verkocht kan worden. De Hartekamp is namelijk in januari 2006 een complex historische buitenplaats geworden, dus zowel huis als het bijbehorend groen hebben de beschermde status. Hiermee gaat men, naar de mening van de NKS, in tegen de geest van artikel 11 van de Monumentenwet.

Het tweede bezwaar van de NKS richt zich op het volstrekt niet bij het karakter van de buitenplaats passend uiterlijk van de nieuwbouw. Op dit moment staat op het bewuste stuk grond een aantal nutsgebouwen, waaronder een keukengebouw. Dit geheel is zeker niet fraai en passend. Dat deze gebouwen zullen worden gesloopt is in het kader van de monumentengedachte alleen maar toe te juichen. Het mag echter geen vrijbrief zijn om er dan maar iets anders neer te zetten, en zeker niet iets wat tegen die monumentengedachte indruist.

De Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM), voorheen de RDMZ, heeft, na een lichte aanpassing van het plan, toch het groene licht gegeven. De aanpassingen zijn echter zo gering, dat de NKS bezwaar moet blijven maken. De Raad van Heemstede heeft onlangs (29 maart 2007) besloten aan het voorontwerp-bestedingsplan *Landgoederen en Groene Gebieden*, waar het plan voor de Hartekamp onder valt, goedkeuring te verlenen. De NKS zal zich blijven inzetten voor het behoud van dit monument.

De Kippenburg (gemeente Gaasterland, Friesland)

Aan de lijst met de bekende bedreigingen, onder meer Bouvigne (Breda), Eerde (Ommen) en Almelo (Almelo), moet sinds kort de Kippenburg bij Oudemirdum (gemeente Gaasterland in Friesland) toegevoegd worden. De Kippenburg is een bijzonder charmant gelegen vroeg negentiende-eeuwse buitenplaats, bestaande uit een landhuis en een landgoed van 26 ha. Het geheel is geen complex historische buitenplaats maar valt wel onder de Natuurschoonwet.

De gemeente wil op enkele meters van het huis een verblijf en onderwijsruimte voor 96 jongeren (zgn. *drop-outs*) tussen 15 en 22 jaar bouwen. Dit betekent onder meer aanpassing in infrastructuur evenals het verdwijnen van de natuurlijke omgeving van deze buitenplaats. Het terrein is niet omheind. De jongeren mogen wel het terrein af, zij het onder begeleiding. Op het terrein waar de nieuwbouw wordt gepland, is nu een, niet meer in bedrijf zijnde grasdrogerij gevestigd, bestaande uit een aantal lelijke loodsen. Deze zullen worden afgebroken. Samen met de Stichting Friese Stinzen en Staten en met de eigenaresse van de Kippenburg heeft de NKS een overleg gehad met de betrokken wethouder. Indien de plannen inderdaad doorgaan zal de NKS een van de partijen zijn die in de overlegondes zal worden betrokken.

In een volgende *Kasteelkatern* zal nader worden ingegaan op dit dossier.

Onlusten op de binnenplaats van Kasteel Haeren te Voerendaal

Hoe een kasteelheer het opneemt voor de historiciteit van zijn kasteel

Een betere bewoner kan een kasteel zich niet wensen: een gastvrije bon-vivant die alles voor zijn kasteel doet. De in Heerlen geboren Frans Gerards voldoet aan dat beeld. In 1986 kocht hij een belangrijk deel van kasteel Haeren in de Limburgse gemeente Voerendaal. Het deel dat hij kocht, betrok hij met zijn echtgenote. Andere vleugels van het huis werden aan anderen verkocht. Als geen ander wisten hij en zijn echtgenote van het bouwvallige kasteel een waar Limburgs juweeltje te maken. Maar in plaats van applaus, kreeg Gerards de zwarte piet toespeeld.

De deur staat al open als we de ruime binnenplaats van het kasteel oplopen. Frans Gerards staat in de deuropening en heet ons welkom. Binnen krijgen we koffie, vlaai en typisch Limburgse linzentaart. Gerards zit meteen op zijn praatstoel. Het liefst heeft hij het over de geschiedenis van het kasteel dat hij bewoont. Want nu de 64-jarige Gerards zijn succesvolle loopbaan als psycholoog binnenkort laat voor wat het is, heeft hij een nieuwe missie: de bestudering van de geschiedenis van het kasteel Haeren. Gerards schreef er al heel wat artikelen over, onder meer voor het gezaghebbende tijdschrift van het Limburgs Geschied- en Oudheidkundig Genootschap. De geschiedenis van kasteel Haeren is indrukwekkend en gaat terug naar een schriftelijke vermelding van 2 juli 1371. Ridder Herman Hoen kreeg toen de 'hof' van Haeren van de Keulse aartsbisschop in leen. Daarmee kwamen de kastelen Haeren en het nabijgelegen Hoensbroek in één hand. Het huidige gebouw ontstond na een brand in 1742. Sommige delen van het kasteel zijn

zeventiende-eeuws. Of er ook nog middeleeuws muurwerk te vinden is uit de tijd van de familie Hoen is niet bekend. Het ooit omgrachte Haeren heeft in ieder geval nooit helemaal zijn robuuste middeleeuwse karakter verloren.

Toch sluimert er achter alle historische pracht ook een minder aantrekkelijke geschiedenis. Bij het betreden van de binnenplaats kan het niemand ontgaan dat er iets niet helemaal klopt: een nieuw gemetseld muurtje, een hek, beukenhagen én, als klap op de vuurpijl, een hypermoderne garage. Zaken die je op een historische binnenplaats liever niet ziet. De historisch bewuste Frans Gerards zijn de moderne aanpassingen natuurlijk een doorn in het oog. In 1995 nam hij daarom contact op met de gemeente Voerendaal om te informeren of de afzichtelijke garage op de binnenplaats daar eigenlijk wel gebouwd had mogen worden. 'Aanvankelijk liet de gemeente weten dat er inderdaad een vergunning was verleend', vertelt Gerards, 'maar later bleek dat helemaal niet te kloppen.'

'Mijn argwaan was inmiddels gewekt' zegt Gerards. 'Bovendien', vervolgt hij, 'is het voor de monumentaliteit van kasteel Haeren van belang dat de ruime binnenplaats in haar ware gedaante behouden blijft en niet wordt verbouwd met illegale bouwsels.' Na verwoede pogingen om de gemeente te overtuigen van zijn standpunt, bleek Gerards steeds op een muur van onbegrip en tegenwerking te stuiten. Daarom stapte Gerards naar de rechter; waar bij hij werd bijgestaan door verschillende instanties. 'Daar kwam toen niet zoveel uit', zegt Gerards. 'De Rijksdienst voor de Monumentenzorg kwam met een wel heel slap advies. Die gaf wel toe dat de garage op de binnenplaats inderdaad de monumentaliteit van het kasteel schaadt. Maar ja, vervolgde de Rijksdienst, het was toch reversibel? Tja,' concludeert Gerards, 'met die redenering kun je er natuurlijk van alles en nog wat neerzetten.' Terwijl Gerards vertelt, moet hij er toch een beetje om lachen. De uitkomst was minder grappig. Want na de zitting had de gemeente

Foto Links: Frans Gerards met de maquette van kasteel Haeren in Voerendaal. Foto: R. Dell'Aira

een nieuw bestemmingsplan opgesteld waarin werd besloten dat er nóg meer op de binnenplaats gebouwd mocht worden dan vóór de zitting. Spectaculair was de mogelijkheid tot het bouwen van een silo van 170 vierkante meter en 25 meter hoog.

In april 2006 was er weer een zitting. Deze keer met meer succes. Gerards vervaardigde een maquette waarop de door de gemeente toegestane bouwsels te zien waren. De silo torende als een echte donjon boven alles uit. Samen met een viertal negatieve adviezen van een aantal gerenommeerde instanties maakte dat veel indruk op de rechter. Onder die negatieve adviezen zat ook een kritisch rapport

van bouwhistoricus André Viersen, opgesteld in samenwerking met de Nederlandse Kasteelstichting. De gemeente Voerendaal werd verplicht om wederom een nieuw plan te maken.

Gerards is echter nog lang niet tevreden. 'Als je de kleine lettertjes goed leest, is er niet veel veranderd. Want', legt Gerards uit, 'er is alleen maar besloten dat bebouwing op de binnenplaats wordt 'beperkt' en niet 'verboden'. Dat is heel wat anders.'

Na zeven jaar procederen geeft Gerards het nog niet op. Binnenkort is er weer een zitting. 'Inmiddels ben ik bij de gemeente Voerendaal een *persona non grata*', zegt Gerards nuchter. 'Dat merk je aan alles. Nee, ze houden hier niet zo van mondige burgers. Zeker niet als

er allerlei belangen in het spel zijn waarvan wij geen weet hebben. Tegelijkertijd pronkt de gemeente volop met het kasteel als er weer eens een wandelroute uitgestippeld moet worden. Want ja, dat brengt natuurlijk geld in het laatje. Ik ben benieuwd wat de volgende zitting zal brengen.'

Ondanks alle tegenwerking van de gemeente Voerendaal bewoont Frans Gerards kasteel Haeren met veel plezier. En als alles meezit, publiceert hij over niet al te lange tijd weer een artikel over het kasteel. Met of zonder garage.

Robbie Dell'Aira

Wilt u reageren? Neem dan contact op met de NKS.

■ Kasteel Haeren in Voerendaal. Foto: R. Dell'Aira

Boeken

Architecture and Élite Culture een nieuwe benadering door Hanneke Ronnes

Op een goed bezochte bijeenkomst in museum Willet-Holthuysen te Amsterdam is op 20 februari jl. de handelseditie van het proefschrift van dr. Hanneke Ronnes, wetenschappelijk medewerker van de Nederlandse Kastelenstichting en docent aan de Universiteit van Amsterdam gepresenteerd. De basis van haar studie *Architecture and Élite Culture in the United Provinces, England and Ireland, 1500-1700*, dat nu als eerste deel in de nieuwe wetenschappelijke reeks van de NKS bij de Amsterdam University Press verschijnt, lag in Ierland waar de auteur in 2004 aan het University College Dublin promoveerde. De NKS heeft de auteur gelegenheid gegeven

haar oorspronkelijke concept te bewerken tot deze handelseditie, waarvoor zowel de schrijfster als de stichting lof verdienen.

In het eerste deel beschrijft Ronnes de hedendaagse perceptie van kastelen en buitenhuizen, waarbij haar antropologische achtergrond naar voren treedt. In drie hoofdstukken komen hedendaagse betekenissen en opvattingen naar voren, zowel in Nederland, Engeland als Ierland. In het tweede deel wordt - eveneens in een drietal hoofdstukken - de verbinding gelegd met het historisch belang van kastelen en buitenhuizen in de zestiende en zeventiende eeuw, met name in het licht van de sociale en culturele betekenissen van deze architectuur. Ronnes bouwt haar betoog op aan de hand van voorbeelden aan weerszijden van de Noordzee, waarbij in veel gevallen de

wegen van de koning-stadhouder Willem III en zijn hof, door wie deze landen tussen 1689 en 1702 immers waren verbonden, richtinggevend waren.

Het is Ronnes' verdienste dat zij de lezer aan de hand meeneemt op een heel persoonlijke tocht langs zestiende- en zeventiende-eeuwse huizen en kastelen in de Republiek, Engeland en Ierland. Vervolgens brengt zij deze in verband met contemporaine gedrukte bronnen, die de achtergronden van deze architectuur belichten. Haar belangstelling gaat niet in eerste instantie uit naar de bouw- en ontwikkelingsgeschiedenis ervan, maar naar betekenis en belang en naar de hoofdpersonen, die deze huizen hebben gesticht en bewoond. Hun leef- en denkwereld vormt in deze studie de ach-

Vervolg op pagina 7

Wie is wie

Annemieke Wielinga, directeur NKS

Dit keer ligt in deze rubriek meer de nadruk op wie doet wat, omdat we aandacht besteden aan de wijze waarop Annemieke Wielinga zich inzet voor bedreigde kastelen. Zoals al gemeld op p. 3 is dit onderwerp in 2007 een speerpunt bij het ontwikkelen van beleidslijnen en activiteiten door de NKS.

Berichten over bedreigde kastelen bereiken ons via krantenartikelen, het circuit van de NKS en via het Meldpunt Bedreigd Erfgoed dat in 2003 is opgezet in samenwerking met Heemschut. Het is van groot belang dat bedreigingen in een vroeg stadium gemeld worden. Daarom wil de NKS het Meldpunt Bedreigde Kastelen meer bekendheid geven. Op de Nederlandse Restauratiebeurs (19, 20 en 21 april) zal dit onderwerp nadrukkelijk aan bod komen. Annemieke Wielinga zal in dat kader tijdens de beurs op vrijdag 20 april een lezing geven over bedreigde kastelen. De bedreigingen van kastelen nemen hand over

■ Annemieke Wielinga, directeur van de Nederlandse Kastelenstichting. Foto: NKS.

bouwplannen op het terrein van deze buitenplaats zijn aangemeld via het Meldpunt Bedreigde Kastelen. Hieronder wordt, als voorbeeld, uiteengezet hoe de NKS zich in het geval van Bouvigne opstelt en hoe de stichting handelt. De NKS neemt in eerste instantie contact op met de eigenaren, beheerders, de gemeente en andere betrokkenen met verzoek om informatie. Vervolgens spreekt de NKS in tijdens hoorzittingen. Er wordt, indien mogelijk en nodig, contact gezocht met plaatselijke actiegroepen over het eventueel volgen van een gezamenlijke koers. Als een monumentenvergunning wordt aangevraagd door de eigenaar en het betreffende plan baart de NKS zorgen, stuurt de NKS een zienswijze in. Deze zienswijze kan worden ondersteund met een deskundigenrapport. Indien er toch een monumentenvergunning wordt afgegeven, gaat de NKS in beroep. Mocht dit alles ook niet baten, dan kan de NKS uiteindelijk als laatste stap nog in beroep gaan over de gevolgde procedure bij de Raad van State.

Een actuele stand van zaken m.b.t. de huidige bedreigingen waartegen de NKS actie voert, kunt u vinden in deze uitgave van *Kasteelkatern* en op www.kastelen.nl.

Vervolg Architecture and Élite Culture tergrond bij de behandeling van hun huizen. Zij werpt een persoonlijk licht op welbekende huizen als Middachten, Ruurlo, De Voorst en Het Oude Loo, maar ook op minder bekende als De Blauwe Kamer te Oosterhout, het Carmelitesklooster te Boxmeer en de Kinkelenburg te Bemmelen. De lezer zal vermoedelijk nog wel bekend zijn met een aantal van de behandelde huizen en kastelen in Engeland, maar minder met de Ierse. De verbindingen tussen deze drie landen levert verrassende verbindingen op; er valt veel te ontdekken.

Deze methode strookt met de nieuwe benadering in de architectuurgeschiedenis, die zich niet beperkt tot de architectuur als materiële bron, maar zich ook verdiept in de achtergronden van ontwerp, totstandkoming en gebruik. Daarbij staan niet meer architect en vormgever centraal, maar wordt de aandacht gedeeld met de eigenaar en opdrachtgever en diens sociale en intellectuele leefwereld. Dat verklaart waarom bijvoorbeeld Constantijn Huygens door Ronnes als een belangrijke informant wordt geciteerd. Haar aanpak verdient navolging, maar veronderstelt bij de lezer wel de nodige kennis. Het is dus raadzaam een overzichtswerk bij de hand te hebben, zoals - voor het Nederlandse deel - het in 1996 door de NKS uitgegeven *1000 jaar kastelen in Nederland*. Dit handboek is al jaren uitverkocht. In 2008 zal echter een nieuw handboek het licht zien waarin het meest recente onderzoek betreffende kastelen en buitenplaatsen uiteen zal worden gezet met als uitgangspunt het totaalconcept huis en omgeving.

Bij een goede verspreiding kan het *Engelstalige Architecture and Élite Culture...* een nieuw lezerspubliek trekken en de aandacht vestigen op dit Nederlandse gebouwde erfgoed, dat in het buitenland bij gebrek aan adequate publicaties nog onderbelicht is gebleven. Hopelijk geldt deze eerste uitgave in de nieuwe wetenschappelijke reeks als smaakmaker voor het vervolg. Na de objectgerichte studies in de banden *Castellogica* is nu de tijd aangebroken voor studies die achtergronden belichten en dwarsverbindingen gaan leggen.

Dr. J.C. Bierens de Haan
directeur Kastelen en Collecties, Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen

Het kasteel culinair

Een voorjaarsrecept uit de keuken van freule Fabricius van Heukelum

De meeste Nederlandse culinaire hand-schriften die uit kastelen afkomstig zijn, stammen uit de achttiende en negentiende eeuw en zijn vaak opgeborgen in provinciale en gemeentelijke archieven. Des te opmerkelijker is het dat de handgeschreven receptenboeken van kasteel Heukelum nog steeds in het huis aanwezig zijn, waar ze zorgvuldig in een archiefkuis worden bewaard. De culinaire geschriften van kasteel Heukelum stammen waarschijnlijk uit het laatste kwart van de achttiende eeuw en moeten eens het trotse bezit zijn geweest van freule Maria Jacoba Henrietta Fabricius van Heukelum (1792-1850). Vooralsnog is niet duidelijk door wie die recepten werden

genoteerd, maar de schrijfster moet een moeder of grootmoeder van de freule zijn geweest. We weten nog maar weinig van de freule. In ieder geval trad ze nooit in het huwelijk en moet zij kasteel Heukelum haar hele leven hebben bewoond. Waar gekookt en gegeten werd op het Heukelumse kasteel, laat zich gemakkelijk raden. De historische keuken en fraaie eetkamer zijn immers nog aanwezig en ademen ook vandaag nog de feestelijke sfeer van weleer. Goede kans dat de familie Fabricius op een voorjaarsdag, ergens in de eerste helft van de negentiende eeuw, asperges met piepkuike heeft geserveerd.

Aspersjes met kuijke gestooft

Receptuur

1 piepkuike (verkrijgbaar bij de ambachtelijke poelier of slager), kipbouillon, ongeveer een pond asperges, zwarte peperkorrels, gemalen foelie, roomboter, 5 eieren, eventueel citroen

Schil de asperges en breng ze in water aan de kook. Was dan het kuike zorgvuldig en leg het in een braadpan. Doe er ruim bouillon bij met vijf zwarte peperkorrels en gemalen foelie. Breng het zachtjes aan de kook. Voor de smaak kan er aan de bouillon een asperge worden toegevoegd. Afhankelijk van de grootte van het kuike, is het verstandig om het rustig te laten stoven. Maak, voordat het gerecht wordt opgediend, een warm sausje van vijf eierdooiers, een klontje boter, een snuffe zout en eventueel wat vers citroensap. Warm het al roerende rustig op en giet het over de aspersjes met kuijke.

(Receptenboek van jonkvrouwe M.J.H. Fabricius (1792-1850), huisarchief kasteel Heukelum)

■ Anonim portret van freule Fabricius van Heukelum (1792-1850). Foto: R. Dell'Aira

Wetenschap

Van kasteel tot residentie. Verslag van een conferentie.

In het weekend van 23 tot en met 25 maart 2007 organiseerde de Wissenschaftliche Beirat der Deutschen Burgenvereinigung, de Duitse zusterstichting van de NKS, het congres Von der Burg zur Residenz in het Robert-Schumann-Haus te Trier. (Bouw)-historici en archeologen uit Duitsland, Hongarije, Tsjechië, Zwitserland en Denemarken belichtten het begrip residentie, aan de hand van zeer verschillende en interessante invalshoeken. Leonoor van de Werk, medewerker van Stichting Kastelenlexicon Nederland, beschrijft hoe men het begrip residentie in Trier benaderde en welke conclusies er werden getrokken.

Aangezien een centrale probleemstelling ontbrak, dreigde er aan het begin van de bijeenkomst een onduidelijke discussie te ontstaan. Het begrip residentie wordt namelijk op vele manieren gedefinieerd en geïnterpreteerd. Net als bij de termen buitenplaats, landgoed en kasteel, eveneens vaak op verschillende manieren gedefinieerd, is het soms onduidelijk wat men precies onder deze begrippen verstaat. Binnen de (Nederlandse) monumentenzorg en wetgeving worden de begrippen kasteel, residentie, buitenplaats en landgoed vaak los van elkaar benaderd. Tijdens dit Duitse congres was dat eveneens het geval. Genoemde termen kunnen echter niet los van elkaar worden gezien, omdat ze behoren tot dezelfde historisch landschappelijke 'kasteelbiotoop'. De middeleeuwse kasteelcomplexen hadden een politieke, economische, culturele en/of residentiële functie en vormden het centrum van hun directe omgeving. Daarbij hadden zij vaak een sociale en ruimtelijke oriëntatie op stad of dorp. Oude aanvoerwegen, lanen, houtwallen en verkaveling, nu vaak nog zichtbaar in het landschap, maken deel uit van die kasteelbiotoop. De term 'biotoop' komt oorspronkelijk uit de biologische wetenschap, maar kan ook refereren

aan een cultuurhistorisch object. De 'kastelenbiotoop' heeft, net als bij de 'molenbiotoop', betrekking op de cultuurhistorisch ruimtelijke context van het historisch bouwwerk.

De meeste sprekers omschreven de residentie als middelpunt van het adellijke leven en de landsheerlijke bureaucratie vanaf de late Middeleeuwen. Residenties, zoals Burg Trausnitz en Burghausen in Duitsland, werden vaak gevestigd in, of op de plaats van, antieke of vroegmiddeleeuwse complexen. Belangrijk voor landsheren en keizers was het zichtbaar maken en het symboliseren van continuïteit, waardoor vaak weinig vernieuwende elementen werden toegepast. Torens en kantelen dienden hierbij als statusverhogend middel, als pretentie van adeldom en als verwijzing naar historische continuïteit. Het behouden van de oude Middeleeuwse kern was als het willen behouden van de eigen dynastieke geschiedenis en gaf de indruk van een lange bewoningsgeschiedenis. De residentie met weermuren, torens en grachten werd zo een materiële drager van adellijke rechten. Echter, na het wegvallen van de verdedigbaarheid van kastelen in de zestiende eeuw kreeg een huis soms met torens en schijnkantelen een middeleeuws verleden dat het nog nooit had gehad. In Nederland is het huis Schelluinderberg in Gorinchem een voorbeeld van een buitenhuis, dat in de zeventiende eeuw met behulp van torens een kasteelachtig uiterlijk kreeg. Kasteel Sypsteyn in Loosdrecht is een vroeg twintigste-eeuws voorbeeld van herbouw van een vermeend stamslot, dat de eigenaar, jonkheer van Sypsteyn, een denkbeeldig adellijk verleden verschafte.

■ Voorafgaand aan de stadswandeling verzamelen de conferentiegangers zich voor de Dom van Trier. Foto: L. van de Werk.

Meerdere sprekers benadrukten dat een residentie in elk geval een representatieve zaal, kapel en toren bevatte. De gehanteerde term residentie is echter niet geheel sluitend, onder andere daar deze term in de (late) Middeleeuwen zelf niet gehanteerd werd. Daarbij was het opvallend dat de meeste presentaties niet zozeer op primaire, maar op secundaire bronnen waren gebaseerd. Het gevaar bestaat zo dat een eenzijdige manier van categoriseren, zonder aandacht voor culturele of sociale omstandigheden in vroegere periodes, resulteert in een aanpak die ver af staat van de realiteit van vroeger. Aan het eind van het congres werd dan ook geconcludeerd dat de term residentie niet alleen bouwkundig zou moeten worden omschreven. Het concept residentie houdt namelijk ook sterk verband met het functioneren van het hof en bestuur van de landsheer en zou daarom meer interdisciplinair benaderd moeten worden.

Leonoor van de Werk
Wetenschappelijk medewerker van Stichting Kastelenlexicon Nederland

De schijnwerpers op...

Hondenhalsband

Afgelopen zomer is de presentatie en inrichting van kasteel Doorwerth ingrijpend gewijzigd. De ingerichte ruimten laten niet alleen de verschillende functies van de vertrekken zien, de bezoeker wordt ook geprikkeld door geuren, geluiden en verhalen. De gehele zuidvleugel is in gebruik als tentoonstellingsruimte voor een vaste expositie over de geschiedenis van het kasteel, de jacht en de bosbouw. Het is het resultaat van een bijzonder samenwerkingsverband tussen Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen (waaronder Nationale Bosbouwcollectie) en het Nederlands Jachtmuseum. Een kleinood dat deze integratie symboliseert, is een negentiende-eeuwse ijzeren hondenhalsband met inscriptie 'baron van Brakell'.

De naam Van Brakell verwijst naar Jacob Adriaan Prosper baron van Brakell (1808-1853) die in 1837 kasteel Doorwerth kocht. Hij maakte een nieuwe bloeiperiode voor het kasteel mogelijk, dat daarvoor lange tijd nauwelijks was bewoond. Hij liet het kasteel moderniseren naar de smaak van die tijd en er waren weer grote ontvangsten en jacht-

partijen op het kasteel. "Wat drukte binnen 't fraai kasteel! Wat blijdschap aller wegen! Nu Brakell met zijn groot gezin Den Dorenweert bewoont" jubelt een tijdgenoot van Van Brakell dan ook enthousiast.

De bosrijke omgeving van Doorwerth was eeuwenlang een geliefde plek om te jagen. Niet voor niets probeerde eind zeventiende eeuw koning-stadhouder Willem III het kasteel als jachtslot in bezit te krijgen. Ook Van Brakell jaagde en had zijn eigen jachthonden. De sobere halsband, die ooit om de nek van een van zijn honden zat, herinnert hier aan. Een goede jachthond was een kostbaar bezit en een halsband met de naam van de eigenaar erop maakte duidelijk aan wie de hond toebehoorde. Het voorkwam dat het dier zou worden aangezien voor een zwervhond en afgemaakt als het tijdens de jacht verdwaalde of wegliep. Inmiddels is de band een van weinige tastbare voorwerpen die herinneren aan de bewoningsgeschiedenis van kasteel Doorwerth.

Marieke Knuijt
Kasteel Doorwerth

Halsband de van de hond van Jacob Adriaan Prosper baron van Brakell (1808-1853). Foto: Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen

■ Kasteel Doorwerth, waarvan de presentatie en inrichting in 2006 ingrijpend gewijzigd is. Foto: Jan Derwig fotografie.

Groen

Herstel van park en tuinen van Landgoed Staverden

Geldersch Landschap en Geldersche Kasteelen is eind 2006 begonnen met het herstel van park en tuinen en de restauratie van de bijbehorende tuingebouwen van kasteel Staverden (gemeente Ermelo).

De fundamenteën van het zogenaamde kasteel dateren uit de zeventiende eeuw. Het huis was een jachtslot van de hertogen van Gelre. Als verplichting verbonden aan dit leen, werden er op Staverden witte pauwen gehouden, waarvan de veren werden gebruikt om de helm van de hertog te versieren. De witte pauw is nog steeds een symbool van Staverden. Bekende tuinarchitecten die in het verleden op Staverden hebben gewerkt, zijn Johan Georg Michael, de tuinarchitect die de landschapsstijl in Nederland introduceerde en P.H. Wattez, die werkte in gemengde stijl. De laatste decennia bestond het tuincomplex uit niet veel meer dan een groot gazon, doorsneden door een hoofd- en een dwarsas. Alleen het doolhof heeft het overleefd. Dit is een kopie van een gravure uit het boek van Dezallier d'Argenville *La théorie et la pratique du jardinage* uit 1709. Het park weerspiegelt wel nog steeds het laat achttiende-eeuwse ontwerp van Michael, dat later door Wattez werd bijgeplant.

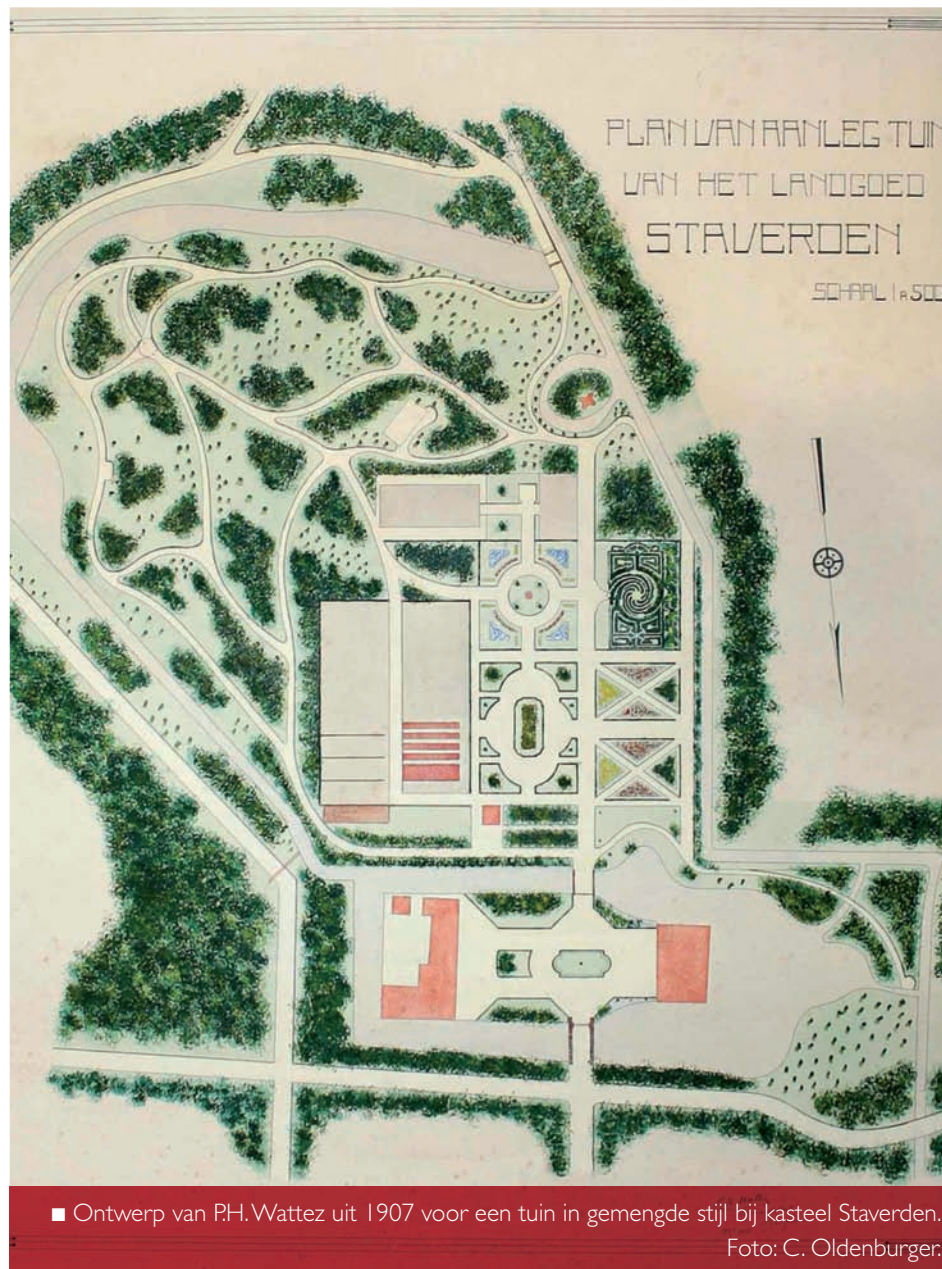
Twee tuingebouwen zijn bewaard gebleven, de orangerie en het tuinmanshuis. Bureau Tak Architecten is begonnen deze te restaureren. Ze krijgen een nieuwe functie, de orangerie als theeschenkerij en het tuinmanshuis als erfgoedlogies. Tevens zullen een muurkas en een druivenkas worden hersteld.

Omdat de siertuin en moestuinen bijna geheel waren weggevaagd, is er in 2005 eerst een deskundigenberaad gehouden, waarin een aantal uitgangspunten voor herstel werden geformuleerd: samenhang van de verschillende tuindelen versterken; verschillende fasen van de tuinontwikkeling laten zien; de hoveniersfunctie terugbrengen en tenslotte een nieuwe invulling binnen de historische kaders tot

stand brengen. Bureau Oldenburgers Historische Tuinen heeft naar aanleiding daarvan een nieuw plan voor de tuin gemaakt. Onderdelen hiervan zijn een bloemparterre met een bassin op de hoofdas; een nieuwe nutstuin met orangerie, kassen, boomgaard, moestuinen en pauwenverblijf. Vormbomen, kuipplanten, zonnewijzers en een groot pauwenbeeld zorgen voor de verticale accenten in de siertuin.

Het nieuwe ontwerp blijft nog even geheim. Het ontwerp van Wattez uit 1907 wordt hierbij afgebeeld. Als u nieuwsgierig bent, kunt u het hele jaar 2007 een kijkje gaan nemen. Het is de bedoeling dat park en tuinen eind 2007 worden opgeleverd.

Carla Oldenburger

■ Ontwerp van P.H. Wattez uit 1907 voor een tuin in gemengde stijl bij kasteel Staverden. Foto: C. Oldenburger.

Actueel

In memoriam Lambert de Marchant et d'Ansembourg (1932-2007)
Voorzitter van de Nederlandse Kastelenstichting vanaf 1997.

Nieuws over De Woonstede door de Eeuwen heen / La Maison d'Hier et d'Aujourd'hui

Zoals velen onder onze lezers weten, geeft de NKS samen met de Stichting tot Behoud van Historische Buitenplaatsen en de Belgische kastelenstichting, de Koninklijke Vereniging der Historische Woonsteden en Tuinen van België, het blad *De Woonstede door de Eeuwen heen* uit. Dit doen wij in deze combinatie al sinds 1987. Het tijdschrift, dat vier maal per jaar verschijnt, heeft in de loop der jaren een aantal gedaanteverwisselingen ondergaan. Zo werd het aanvankelijk tweetalig uitgebracht (rechts de Franse en links de Nederlandse tekst). Vanaf 1989 zijn er aparte Franse en Nederlandse edities.

De artikelen bestaan uit beschrijvingen van Belgische en Nederlandse kastelen en buitenplaatsen, maar bevatten ook kunsthistorische wetenswaardigheden, nieuws over restauraties en verslagen van jaarvergaderingen. Sinds kort heeft *De Woonstede* een nieuwe naam: *Historische Woonsteden & tuinen*.

Trouwe lezers van het tijdschrift zal het niet zijn ontgaan dat de inhoud de laatste jaren meer op Belgische dan op Nederlandse onderwerpen is gericht. Zowel bij de Nederlandse als bij de Belgische redactie bestaat daarom al enige tijd het verlangen om het blad zowel in omvang als in inhoud meer op de Nederlandse markt te richten. Dat gaat dan ook met ingang van 2008 gebeuren. De artikelen, het nieuws en de wetens-

Op 17 februari 2007 overleed heel plotseling in zijn buitenhuis in België de voorzitter van de Nederlandse Kastelenstichting, mr. L.J.R.J.B.W.G.E.M. graaf de Marchant et d'Ansembourg op de leeftijd van 74 jaar. Lambert d'Ansembourg was tien jaar lang onze voorzitter.

In zijn functie als voorzitter hebben we hem leren kennen als een zeer betrokken man. Betrokken bij het wel en wee van onze stichting, maar bovenal bij de stand van zaken rondom de kastelen en buitenplaatsen in ons land. Hij was, zelf eigenaar en bewoner van kasteel Amstenrade (Amstenrade, Limburg), als geen ander op de hoogte van de mooie en minder mooie kanten van het bezitten en bewonen van een dergelijk monument. Onder meer daarom was hij zo op zijn plaats als voorzitter van de NKS.

Hij beschouwde het als een voorrecht zijn voorvaderlijk huis te mogen bewonen en liet er graag anderen van meegenieten. Hij was altijd gastvrij, belangstellend en had een fijn en soms onverwacht gevoel voor humor. Wij zullen hem bijzonder missen en wensen zijn vrouw en kinderen heel veel sterkte.

Namens bestuur en directie van de Nederlandse Kastelenstichting,
Willem de Nijs Bik en Annemieke Wielinga

waardigheden over Nederlandse kastelen en historische buitenplaatsen krijgen veel meer ruimte. De Nederlandse redactie heeft daarvoor de kans meer interessante artikelen te plaatsen en onze Nederlandse lezers zullen meer dan tot nu toe worden geïnformeerd over wat er zoal speelt op het gebied van wetgeving en beleid aangaande ons erfgoed, en bijvoorbeeld ook wat de verschillende kastelenorganisaties voor activiteiten ontplooiën. Dat de Belgische lezers van deze nieuwe opzet eveneens profijt zullen hebben, moge duidelijk zijn. Wij verwachten dat hiermee een lang gekoesterde wens van onze Nederlandse abonnees om meer Nederlandse kastelen en buitenplaatsen in *Historische Woonsteden & tuinen* vertegenwoordigd te zien in vervulling gaat!

Agenda

■ 'Castel of Flowers' Internationale bloemsierkunst in de Kasteeltuinen van Arcen,

Lingsforterweg 26, Arcen

Vanaf Goede Vrijdag zijn de Kasteeltuinen van Arcen weer open voor een seizoen vol met groenbeleving en actieve ontspanning. De start van het seizoen zal aanvangen met een spectaculaire snijbloemenshow. Deze bloemen zijn op een unieke manier verwerkt tot ware kunstwerken door een team van internationale topbloembinders. Kortom, het is de moeite waard om een bezoek te brengen aan misschien wel het mooiste park van Nederland, Kasteeltuinen Arcen. Vanaf vrijdag 6 april t/m zondag 28 oktober weer dagelijks open van 10.00 tot 18.00 uur.

■ Landgoedfair op Landgoed Heerlijkheid Mariënwaerd

't Klooster 5, Beesd

Een hele dag heerlijk genieten van al het goede van het land. U ervaart alle facetten van het rijke buitenleven tij-

dens de 13e Landgoedfair van 15 t/m 19 augustus, het jaarlijkse 'open huis' van Landgoed Heerlijkheid Mariënwaerd. Onder het thema 'Lekker Landelijk' genieten onze gasten van al het goede van het rijke buitenleven. Van culinair tot mode, van wonen tot lifestyle. Een uniek evenement op een unieke locatie. Voor meer informatie: www.marienwaerd.nl

■ Picknicken in Park Rosendaal

Rosendaal 1, Rosendaal

Je voelt het adellijk bloed een klein beetje door je aderen vloeien als je aan het picknicken bent in het park van kasteel Rosendaal nabij Arnhem. Als je aankomt, ontvang je in de orangerie een picknickmand met plaid en volledig lunchpakket. Het schitterende landschapspark kun je naar keuze op eigen gelegenheid of onder leiding van een gids bezichtigen. Dit arrangement is mogelijk van 15 april tot en met eind oktober. Reserveren is mogelijk tot drie dagen voor aanvang bij: 026-3644645 of via k.dloo@mooigelderland.nl

■ Smullen op vier Gelderse kastelen

Geldersch Landschap en Kasteelen organiseert in juli en augustus in samenwerking met Vorstelijk Theater de voorstelling Smullen op vier verschillende Gelderse kastelen. Smullen is een kindervoorstelling vol smakelijke weetjes;

vrolijke verhalen over eten en drinken. Dat wordt smullen! Moet je bijvoorbeeld bij het hoofdgerecht je hoofd erbij houden? Ren je achter het lopend buffet aan, of ga je juist rustig wild eten? De vier kastelen zijn Kasteel Ammersoyen, Kasteel Hemen, Kasteel Doorwerth en Huis Verwolde. Voor data en informatie: www.mooigelderland.nl.

■ Openstelling Rijksmuseum Trompenburg

Zuidereinde 43, 's-Graveland

Onder begeleiding van een rondleider kunt u een bezoek brengen aan dit zeventiende-eeuwse monument. Iedere eerste zondag van de maand in de periode 1 april tot 1 oktober zal er een rondleiding worden georganiseerd. Er wordt verteld over de geschiedenis van het gebouw, zijn voormalige bewoner de legendarische Hollandse zeeheld admiraal Cornelis Tromp, zijn heldendaden en familie. U brengt onder meer een bezoek aan de rijk beschilderde Trompzaal en als de weersomstandigheden het toelaten kunt u op het dak, dat vormgegeven is als een schip, genieten van het uitzicht. Voor informatie: <http://www.rijksmuseum.nl/agenda/trompenburg?lang=nl>

GVO is een flexibel, enthousiast, middelgroot en meedenkend full-service grafisch bedrijf.

Qua uitvoering ijzersterk, niet alleen door de hechte band binnen het team maar ook door haar netwerk en gedegen kennis van de markt.

In combinatie met de laatste stand van de technologie, enthousiasme, humor en ambitie werken we hard aan de verwezenlijking van wat u als klant wenst. Topkwaliteit, en dan niet alleen in het eindresultaat, maar tevens in begeleiding, dienstverlening en service. Met minder nemen wij namelijk geen genoegen.

GVO is in een bepaalde mate voorspelbaar en wil dat ook blijven. Hoe voorspelbaarder, hoe beter. We streven ernaar om iedere planning en afspraak na te komen in combinatie met een constant hoog kwaliteitsniveau. Voor u dus géén verrassingen als u zaken doet met GVO.

Een kleine greep...

Complete campagnes, brochures, leaflets, folders, posters, advertenties, logo's, huisstijlen, presentatiemappen, huis-aan-huis foldering, interactieve cd-rom producties, radio commercials, voor profit en non-profit organisaties, media-plaatsingen, DM, verpakkingen, etc ...

Interesse, stuur een e-mail naar info@gvo.nl of bel (0318) 54 40 33 en vraag naar verkoop!

Studio
Marketing –
Communicatie

Prepress
Vormgeving

Press
Drukken

Afterpress
Afwerken

Expeditie

Omvang

gvo grafisch bedrijf bv • Zuivelstraat 12 • 3903 AE Veenendaal • Postbus 48 • 3900 AA Veenendaal
Telefoon (0318) 54 40 33 • Fax (0318) 52 94 97 • ISDN (0318) 54 85 90 • E-mail info@gvo.nl • www.gvo.nl